

Т. ПОМИРКОВАНА

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ СЕМАНТИКИ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ПРЕДЛОГОВ

В статье проанализированы основные направления исследования пространственной семантики в украинском языкознании, сделан обзор основных трудов ученых в соответствующем направлении, очерчены особенности выражения пространства в английском и украинском языках.

Ключевые слова: семантика, пространственные отношения, семантические функции, инвариант.

T. POMIRKOVANA

NEW APPROACHES TO STUDY OF DIMENSIONAL PREPOSITIONS

This article focuses on cognitive linguistic research in *spatial semantics*, that is, the analysis and review of the Ukrainian linguistics basic works of scientists in the corresponding field. The main features of expression of spatial relations in the English and Ukrainian languages are defined.

Keywords: semantics, spatial relations, semantic functions, invariant.

УДК 81'255

Андріана РАТІ

ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ *DEATH/СМЕРТЬ* У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЖАХІВ)

У статті розглянуто проблему відтворення концепту «*death/смерть*» у англomовній літературі жахів. Виокремлено три моделі, з допомогою яких проходить вербалізація концепту. Зазначені перекладацькі тактики у відтворенні концепту «*death/смерть*», а також відмічені перекладацькі успіхи та покручі.

Ключові слова: жанр літератури жахів, переклад, концепт, ядро, ближня периферія, дальня периферія.

Сучасна соціокультурна та евристична ситуації актуалізують значущість когнітивної парадигми функціонування мовних явищ. З позицій когнітивної лінгвістики зроблений цілий ряд успішних спроб осмислити специфічну фіксацію культурно-значущих явищ у формі мовних знаків, що обумовлює актуальність та перспективність вивчення мовного концепту.

Кожен концепт є своєрідним, і його специфіка пояснюється культурними домінантами поведінки, історично закріпленими культурними цінностями, що є характерними для конкретної лінгвокультури. Концепт «*death/смерть*» в англійській лінгвокультурі представляє перспективну сферу для лінгвістичних та перекладацьких розвідок. Звернення до концепту «*death/смерть*» зумовлене постійною зацікавленістю людини онтологічними питаннями. Сьогодні, широко розповсюдженими є теми, що торкаються моментів смерті, можливого життя після смерті. В сучасному світі смерть нерозривно пов'язана з матеріальним процесом тілесного розпаду, а також як стан, що розділяє людей.

Ми, слідом за Л. Шестак, розглядаємо концепт як «ментальне утворення польової структури з інваріантною колективно-розробленою і понятійно-структурованою ядерною частиною і індивідуальною асоціативною периферією» [3, с. 165]. У статті як робоче визначення концепту, ми використовуємо наступне: концепт – когнітивне утворення польової структури, що поєднане з яким-небудь явищем, уявленням, знанням, асоціацією, переживанням, частина з яких утворюють розроблене і понятійно-структуроване ядро, а інші – індивідуально-асоціативну периферію.

Художній концепт – ефективний інструмент, з допомогою якого дослідник описує художній світ автора і крізь систему виявлених ним концептів пізнає особливості авторського сприйняття і розуміння світу. Завдання вдвічі ускладнюється, коли перед нами постає і перекладацька інтерпретація. Художній переклад являє собою особливий вид творчості, в якому повинні бути враховані не лише лінгвістичні, але і літературознавчі аспекти тексту. Спеціалісти в галузі художнього перекладу стверджують, що еквівалентним може вважатися такий переклад,

що передає авторський задум, як в художньому, так і в лінгвістичному аспектах, актуалізує усі смислові відтінки оригіналу, а також забезпечує повноцінну формальну та стилістичну відповідність його на усіх структурних рівнях мови.

Аналіз матеріалу дослідження дав змогу дійти висновку, що англomовна література жахів налічує у своєму арсеналі чітко структуровану концептосферу «*death/смерть*», що складається з основного пласта (ядро) та концептуальної периферії. Розглянемо концепт у сукупному розрізі і способи його передачі в перекладі.

Концепт «*death/смерть*» в англomовній літературі жахів реалізується в таких моделях:

- опис тварини;
- опис тіла;
- воскресіння.

Розглянемо першу з них – опис тварини. Проаналізований матеріал дослідження виявив використання авторами першотворів опису тварин, що пророчать смерть. Так, розглянемо перший приклад:

Early this morning a large dog, a half-bred mastiff belonging to a coal merchant close to Tate Hill Pier, was found dead in the roadway opposite its master's yard. It had been fighting, and manifestly had had a savage opponent, for its throat was torn away, and its belly was slit open as if with a savage claw [4]. *Сьогодні рано-вранці знайшли мертвим великого собаку, що належав торговцеві вугілля, поблизу Тем Хілл, Пір, на дорозі проти двору його господаря. Він із кимось побився, і мабуть, зі скаженим супротивником, оскільки горло пса було розірване, а череву розпороте неначе величезними пазурами* [1, с. 85].

У прикладі бачимо детальний опис мертвої собаки, що була знайдена на вулиці. Лексична реалізація концепту смерть може бути простежена у використанні наступних лексичних одиниць: *fighting, savage opponent, torn away, savage claw*. На початку уривку бачимо, що автор зазначає породу собаки та її розміри, що асоціативно викликає небезпеку на дальній периферії, а також авторове використання соматизмів для опису скаліченого тіла та фізичних ран. Приклад налічує і ядро концепту *dead*. В перекладі,

вербалізація концепту не знайшла свого повного відображення, через елімінацію перекладачем певних особливостей, що є елементами концепту. Недалекоглядним вважаємо рішення перекладача еліминувати породу собаки, тоді як автор першотвору навіть наголошує на тому, що вона була напівпородиста. Усі решта елементів відтворені адекватно, здебільшого методом кореляції відповідників, що є складниками концепту.

Наступний вибір автора - кажани. Птахи, що віщують смерть є важливою складовою концепту:

*Can you tell me why in the Pampas, ay and elsewhere, there are bats that come out at night and **open the veins** of cattle and horses and **suck dry their veins**, how in some islands of the Western seas there are bats which hang on the trees all day, and those who have seen describe as like giant nuts or pods, and that when the sailors sleep on the deck, because that it is hot, flit down on them and then, and then in the morning are found **dead men, white** as even Miss Lucy was?" [4]. Чи не можеш ти сказати, чому в пампасах, та й в інших місцях, живуть такі **кажани**, які прилітають уночі, **прокушують вени** худоби й коней та **висмоктують із них кров**? Чому на деяких островах західних морів існують **кажани**, які ціліснічними днями висять на дереві, - хто бачив їх, говорить, що вони завбільшки з гігантський горіх або стручок, - а задушливої ночі, коли матроси сплять на палубі, вони накидаються на них, і потім...а потім наступного ранку знаходять **мертвих людей**, таких же **блідих**, як Люсі? [1, с. 181].*

Поряд з кажанами автор використовує ще один важливий елемент периферійної зони концепту – соматизм *вени*. В уривку можемо спостерігати номінацію птахів, ядро концепту (*dead men*) та кольороназву, що відноситься до периферії (*white*) та позначає колір людського тіла після смерті. У перекладі спостерігаємо уточнення з боку перекладача, що вважаємо доречним *suck dry their veins* – *висмоктують із них кров*. Усі елементи концепту адекватно відтворені в ПТ.

Наступною, часто вживаною назвою тварини, якою послуговуються автори першотворів у процесі вербалізації концепту «*death/смерть*» є шури:

*Van Helsing threw back the covers to find a swarm of **squealing, filthy rats tearing at his skin, gouging out bloody chunks. They***

crawled all over his body. He kicked and howled, slapping the rats away. A white rat, its red eyes glowing, teeth bared, ran up his chest, aiming for his neck. He grabbed the verminous creature and flung it across the room, where it smashed against the wall, exploding in a spray of blood [5]. Ван Гельсінг відкинув ковдру – і виявив під нею купу пускучих огидних пацюків, що осатаніло кусали його, вириваючи з тіла скривавлені шматки. Він кричав і волав, розкидаючи ногами та лупцюючи руками. Один білий щур з рожевими очима та вишкіреними зубами видерся йому на груди і націлівся на шию. Професор ухопив огидне створіння і щосили швиргонув через кімнату. Пацюк гупнувся об стіну і вибухнув фонтаном крові [2, с. 284].

У цьому уривку можемо спостерігати дальню периферію концепту, що вербалізується з допомогою опису огидних створінь – пацюків. У процесі опису автор використовує атрибути *filthy*, *verminous*, дієприкметник *squealing* та дієприслівник *gouging*. Атрибути знаходять своє втілення в тексті перекладу як *огидні*. Дієприкметник відтворений прикметником *пускучих*, а дієприслівник дієприслівником *вириваючи*. Зусилля героя позбавитись огидних створінь подані крізь дієслова руху (*crawled, kicked, flung, smashed*). Відзначимо перекладацьку елімінацію, яка є, на нашу думку, виправданою. Речення *They crawled all over his body* затушовано у перекладі, однак уривок дає повне розуміння того, що щури повзали по людині і знаходились на її тілі. Автор оригіналу дає детальний опис одного зі щурів задля концентрації уваги на огидних створіннях. Соматична лексика (*eyes, teeth, chest, neck*), що допомагає передати жорстокий зміст того, що відбувалося та які фізичні рани спричинило, вдало відтворена перекладачем. Приклад також налічує ближню периферію концепту *blood* – *кров*.

Наступною важливою складовою концепту «*death/смерть*» є опис тіла мертвого. Крізь призму художньої тілесності автори передають всю глибину концепту. Розглянемо перший приклад:

I tried to stir, but there was some spell upon me, and dear Mother's poor body, which seemed to grow cold already, for her dear heart had ceased to beat, weighed me down, and I remembered no more for a while [4]. Я пробувала поворухити рукою, але перебувала під впливом якогось чаклунства, і крім того, тіло моєї дорогої,

нещасної матері, яке здавалося, вже хололо, бо її серце перестало битися, тиснуло на мене своєю вагою, і я на деякий час знепритомніла [2, с. 142].

У цьому прикладі вербалізована дальня периферія концепту. Варто відзначити авторову складову концепту: *poor body* – тіло нещасної матері крізь перекладацьку призму. Відтворення периферії концепту викликає певну перекладознавчу критику. Автор першотвору робить акцент саме на нещасному, слабкому, обезсиленому тілі матері, органи якого вже були не в змозі повноцінно функціонувати, а не на стані її душі. Тоді як перекладач над інтерпретує оригінал нав'язуючи читачеві своє бачення ситуації. Зупинка серцебиття, а також знепритомніння є також ознаками того, що людина готується до смерті.

Розглянемо наступний приклад опису померлих:

How shall I describe what we saw? On the bed lay two women, Lucy and her mother. The latter lay farthest in, and she was covered with a white sheet, the edge of which had been blown back by the drought through the broken window, showing the drawn, white, face, with a look of terror fixed upon it. By her side lay Lucy, with face white and still more drawn. The flowers which had been round her neck we found upon her mother's bosom, and her throat was bare, showing the two little wounds which we had noticed before, but looking horribly white and mangled [4]. Як я вам опишу, що ми побачили! На ліжку лежали дві жінки, Люсі та її мати. Остання лежала далі від нас і була **накрита білим простирадлом**, край якого відкинув вітер, що вривався крізь розбиту шибку, відкриваючи **біле як крейда спотворене обличчя з відбитком пережитого страху**. Біля неї лежала Люсі з **блідим і ще більше спотвореним обличчям**. Квіти часнику лежали на грудях матері, а **шия Люсі була оголена, і на ній виднілися дві маленькі ранки, такі самі, як і раніше, тільки їх розірвані краї були жахливо білими** [1, с. 145].

Опис автором двох трупів був створений з допомогою білого кольору та атрибуту смерті – простирадла. Автор змальовує білим обличчя двох мертвих жінок. Однак перекладач, зі свого боку, вирішує внести у текст перекладу порівняння *біле, як крейда обличчя*. Вважаємо таке додавання доречним, для української мови стилістично прийнятним та не звинувачуємо перекладача у вторгненні в першотвір. Наступна особливість, що описує концепт

– це опис автором ран (*throat was bare, showing the two little wounds – шия Люсі була оголена, і на ній виднілися дві маленькі ранки, horribly white and mangled- їх розірвані краї були жахливо білими*). Рани, що частково і стали причиною смерті Люсі детально описані автором. Відзначимо вдалу контекстуальну заміну перекладача *throat – шия*. Усі складники концепту відтворені адекватно.

Автори першотворів доволі часто описують концепт «death/смерть» на дальній периферії описуючи фізичний стан тіла мертвого:

*Beneath it lay the **ravaged body** of Jonathan Harker sprawled on a white enameled cast-iron gurney. After the wooden spike, forty feet high and four inches in diameter, had been removed postmortem, the man's face had collapsed in on itself. Jonathan Harker's **hollow, misshapen body** had begun to **decay** as Cotford waited two days before contacting his **widow**. The **corpse's skin** had become a **greenish blue**, which looked **even worse** under the hydrogen lamplight. The **stench** billowed out into the **morgue** the moment Cotford pulled back the sheet [5].* Під ним, розпростершись на білому емальованому возику, лежало **понівечене тіло** Джонатана Гаркера. Коли його – після смерті – зняли з сорока футової палі, голова загиблого неначе провалилася сама в себе. **Розпухле безформне тіло** Джонатана Гаркера вже почало **гнити**, бо Котфорду довелося чекати два дні, поки не приїхала **вдова** нещасного. **Шкіра трупа** стала **сірувато-зеленою**, а під водневою лампою виглядала ще **жахливіше**. Щойно інспектор зірвав простирадло, як на увесь **морг** поширився **нудотний сморід** [2, с. 151].

У наведеному прикладі бачимо опис тіла мертвого. З допомогою атрибутів автор характеризує труп: *ravaged, hollow, misshapen body – понівечене, розпухле, безформне тіло*. Кольороназва *greenish blue – сірувато-зелена* вдало характеризує колір шкіри мертвого, викликаючи у нас відповідні асоціації. Асоціативний ряд *to decay, widow, stench, morgue* відносить нас до ближньої периферії концепту. Дальня та ближня периферія концепту відтворені адекватно.

Ще один приклад опису фізичного стану мертвого:

*Cotford smiled as the two men walked over to the **body of the dead woman** lying beside the river's iron railing. Her hair was soaked, but she was clearly a red-haired woman, as Lucy Westenra had been. The*

face would have been quite pretty if it were not locked in an expression of absolute horror. Her dead green eyes were frozen wide-open, staring blankly at Cotford. Her neck had been gouged away, nearly to the bone. The wound looked more like the bite of an animal than anything a human could inflict [5]. *Котфорд усміхнувся, і вони удвох підійшли до загиблої, яка лежала біля залізного паранету набережної. Її волосся було мокре, але, попри це, воно було рудим, як колись у Люсі Вестерни. Обличчя вбитої жінки можна б назвати гарненьким, якби не застиглий на ньому вираз абсолютного всепоглинаючого жаху. Мертві зелені очі порожньо дивилися на Котфорда. Шия жертви була розідрана майже до кістки. Рана скидалася радше на укус тварини, несхоже було, що її завдала людська істота* [2, с. 193].

Уривок містить ядро концепту *body of the dead woman, dead green eyes*. У відтворенні перекладачем мертвого тіла спостерігаємо вдале використання генералізації *загибла* та відносної кореляції відповідників *мертві зелені очі*. Дальня периферія концепту вербалізована з допомогою соматизмів *neck* та *bone*, а також з допомогою негативно-забервлених іменників *horror* та *wound*. Ядро та периферія концепту знайшли своє адекватне відображення в тексті перекладу.

Ближню периферію концепту знаходимо у наступному прикладі:

Countess Elizabeth Bathory stood upon the green copper dome opposite the ruins of the Lyceum Theatre. Smoke rose, carrying to her the intoxicating aroma of seared human flesh [5]. *Графиня Баторі стояла на зеленому мідному куполі напроти руїн театру «Ліцей». У повітря здіймався дим, доносячи до її ніздрів приємний та підбадьорливий запах горілої людської плоти* [2, с. 330].

Передача автором запаху горілого людського тіла свідчить про фатальні наслідки. Викликає перекладознавчий інтерес атрибут *intoxicating*, що в перекладі відтворений як *приємний та підбадьорливий*. Перекладач враховує особливість жанру у відтворенні концепту «death/смерть» та контекстуально успішно втілює його в текст перекладу, пам'ятаючи про те, людське тіло, а саме насичення людською кров'ю для героїв жанру літератури жакхів – це життя.

Наступною моделлю крізь яку реалізується концепт «death/смерть» є воскресіння. Ось перший приклад:

Days after her death, she had risen from her grave. She was now a vampire and was feeding on the blood of small children [5]. *Через кілька днів після своєї смерті Люсі воскресла і вийшла з могили. Вона перетворилася на вампіра і живилася кров'ю маленьких дітлахів* [2, с. 7] .

Ядро концепту *death* – *смерть*, а також його периферія *had risen from her grave* , *vampire*, *blood* вказують на воскресіння людини з мертвих та життя після смерті за умови насичення свого організму кров'ю. Перекладач, в процесі творення тексту перекладу, вдався до додавання *had risen from her grave* - *воскресла і вийшла з могили*, що, на нашу думку, контекстуально зумовлено та допомагає ширше розкрити зміст концепту та не створює перекладацьких покручів.

Наступний приклад подає стан воскресіння з допомогою ядра, ближньої та дальньої периферії концепту :

The time had come for her to die in his arms and be reborn. In ecstasy, Mina closed her eyes forever to her human life [5]. *Настав час померти в його обіймах – і відродитися. Впавши в екстаз, Міна назавжди заплющила очі на своє смертельне людське життя* [2, с. 422].

Спостерігаємо пряму номінацію воскресіння *be reborn*, ядро *to die*, а також імпліцитну подачу смерті автором та дальню периферію *closed her eyes forever*. Усі складові концепту відтворені адекватно.

Проведене дослідження дало змогу дійти висновку, що концепт «death/смерть» в англomовній літературі жахів реалізується в таких моделях: опис тварини, опис тіла, воскресіння. Для дальньої та ближньої периферії концепту характерна більша частотність вживання, ніж для ядра. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні інших концептів англomовної літератури жахів та їх відтворення в перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стокер Б. Граф Дракула / Пер. І.Л. Базилянської. Х.: ВД «ШКОЛА», 2009.– 528 с.

2. Стокер Д. Дракула. Повстання мерців / Д. Стокер, А. Голт. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2010. – 461 с.

3. Шестак Л.А. Русская языковая личность: коды образной вербализации тезауруса: Монография / Л.А. Шестак. – Волгоград: Перемена, 2003. – 312 с.

4. Stocker B. Dracula – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/stoker-bram/dracula/>

5. Stocker D., Holt A. Dracula. The Un-Dead – access mode to the resource: <http://www.mytouristplaces.com/?p=211279>

А. Рати

**ПЕРЕДАЧА КОНЦЕПТА *DEATH/СМЕРТЬ* В ПЕРЕВОДЕ
(НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
УЖАСОВ)**

В статье рассмотрена проблема передачи концепта «Death/Смерть» в англоязычной литературе ужасов. Выделены три модели, с помощью которых происходит вербализация концепта. Отмечены переводческие тактики в процессе передачи концепта «Death/Смерть», а также отмечены переводческие успехи и провалы.

Ключевые слова: жанр литературы ужасов, перевод, концепт, ядро, ближняя периферия, дальняя периферия.

A. Rati

**RENDERING OF THE CONCEPT *DEATH* IN TRANSLATION
(ON THE BASIS OF ENGLISH HORROR LITERATURE)**

The article deals with the problem of rendering the concept *death* in translation of the English horror literature. There were singled out three models due to which the verbalization of the concept takes place. Translation tactics, translation success and failure of rendering the concept *death* were emphasized.

Key words: horror genre, translation, concept, nucleus, close periphery, far periphery.